

Zdanie Sprawy

O STANIE I POŁOŻENIU KRAJU

*Wolnego, Niepodległego i ściśle Neutralnego
Miasta Krakowa i Jego Okregu.*

W ZGROMADZENIU REPREZENTANTÓW

NA 21. SIERPNIĄ 1855. ROKU, ZWOŁANEMU.

Artykuł 104. Statutu urządzającego Zgromadzenia polityczne, przepisujący przedstawienie przez Rząd zebranemu Konstytucyjnie Ciału Prawodawczemu Obrazu Statystycznego i położenia kraju, w jakim się pomiędzy Sejmem a Sejmem znajdował i w jakim się obecnie znajduje, technie owém milém uczuciem rodzinnego szczęścia, jakiego doznają bracia przez niejaki czas od siebie oddaleni, gdy się znowu w jedno grono zebrawszy, naradzają o wspólném dobru, i pozostali w domu opowiadają powracającym od innych zatrudnień, doznane wciąż niewidzenia się przygody.

Porównanie to, odpowiada równym chęciom, jakie ożywiają obiedwie władze, w przykładaniu się do powszechnego dobra, i otwartości, jaka działaniom ich ma przewodniczyć; nauczone bowiem doświadczeniem zebranem z przeszłości, iż tylko w wzajemnej ufności i pilnowaniu nietykalnego zachowania Ustaw, spoczywa pewność pomyślniejszej przyszłości, podają sobie bratnie dłonie, pragnąc w niezachwianej zgodzie i jedności zostawać.

Zaszłe wypadki spóźniły zniesienie stanu tymczasowości i zaprowadzenie Konstytucyjnego porządku, który dziś przywróconym już widzimy. Mężowie zaszczytzeni zaufaniem Najjaśniejszych krainy téj Protektorów, do wprowadzenia w wykonanie Ich ojcowskich dla nas zamiarów zesłani, zajęli się dziełem nowéj Rządu

Organizacyi, a dla przypatrzenia się ruchowi tój poprawionój sílni, chcieli mieć pierwsze to doświadczenie, w obecności swojej odbytém.

Wątpić nie należy, iż trafność Ich postrzeżeń naprowadziła Ich na środki zapewniające terażniejszemu i przyszłym pokoleniom mieszkańców tój krainy pomyślność, i że wskazane od Nich wszystkim władzom prawidła postępowania, aby tylko ściśle przestrzeganemi były, doprowadzą nas do zamierzonego celu, jednając władzom publicznym należną powagę, Rządzonym swobodne owoców ich pracy używanie, Tworcom politycznego bytu naszego wdzięczność i uszanowanie opieką Ich zaszczyconego ludu. Tym zaś, którzy będąc organem Ich woli, przykładali się bezpośrednio do utrwalenia szczęścia tój krainy, najwyższe zadowolenie, jakiego szlachetne serce doznać może, przyglądając się błogim skutkom swych usiłowań.

Z naszój strony, rozpoczynając ten nowy zawód, rzućmy okiem na stan, w jakim się znajdowały w przeciągu upłynionych lat sześciu, rozmaite gałęzie Administracyi krajowój, ażebyśmy stąd wyczerpnąć mogli, jak nadal w zamierzonym celu postępować wypadnie.

INSTYTUTA RELIGIJNE.

Ze Religia jest zasadą moralności, a ta źródłem wszelkiego współczności dobra, najglówniejszym też troskliwości każdego Rządu celem, dwa te przedmioty być winny. Cześć prawdziwa, jakiej od nas Twórca wymaga, jest wprawdzie wewnętrzna i w sercu człowieka znajdować się powinna. Niemniej jednak cześć zewnętrzna w poświęconych mu przybytkach oddawana, jest konieczną i we względzie towarzyskiego porządku ważną, a stąd wszystko, co do utrzymania jój i pomnożenia przyczynić się może, wielce interessującym.

Jakkolwiek upłynione od ostatniego Zgromadzenia Reprezentantów lata, były oznaczone wypadkami, mniej więcej na prywatne osób szczególnych, równie jak Instytutów interessa wpływ mającymi, przecież Instytutu Religijne w kraju naszym nie doznały ani przeszkody w poświęcaniu się właściwym zatrudnieniom, ani uszczerbku w swem mieniu, jeżeli im tylko takowego nie przyniesie nierozwiązana dotąd trudność, w zdaniu sprawy Sejmowi 1827. r. oznajmiona, względem zatrzymania przez Rząd Królestwa Polskiego, części kapitałów Duchowieństwu tutejszo-krajowemu, Listami zastawnymi spleaconych, jakoby rękojmi, pewności wpływania do Skarbu tego Królestwa podatków należących do funduszków tamże, przez Duchowieństwo nasze posiadanych, tudzież poddanie majątku Religijnych naszych Instytutów w Królestwie zostającego losowi, jakiego Duchowieństwo tamtejszo-krajowe doznawać będzie. Do którego to oświadczenia, Władze tutejszo-krajowe zniewolnemi zostały potrzebą zapewnienia dochodów, stanowiących po największój czę-

ści, fundusz utrzymania osób służbie kościoła oddanych, które inaczej mogłyby były ulegać wielorakiego rodzaju trudnościom.

Troskliwości władzy dyecezyjalnej przypisać należy, iż wszystkie kościoły a szczególnie parafialne, potrzebną liczbą kapłanów, równie wmieście jak w Okręgu są obsadzonymi.

Ilość osób zakonnych we wszystkich obojęd płci klasztorach z nader małą różnicą przez wszystkie upłynione lat sześć, jednaką zawsze była i dziś wedle wykazu przez Konsystorz Jeneralny Senatowi udzielonego, znajduje się w kraju wolnego miasta Krakowa osób zakonnych w siedemnastu klasztorach płci męskiej, licząc w to Alumnów Seminarji 233. Płci zaś żeńskiej w dziewięciu klasztorach osób 166.

Gmachy te Zgromadzenia obejmujące, przy gorliwości swych przełożonych, częścią z własnych funduszków, częścią z hojności pobożnych, częścią też pomocą uzyskiwanego od Rządu wsparcia w materiałach zwłaszcza, i onych przywozie, nie tylko od upadku są chronionemi, ale nawet niektóre, jak kościół Archiprezbiteralny Panny Maryi w Krakowie; gmachy do Zgromadzenia XX. Dominikanów należące, Panien Dominikanek, na Gródku, Norbertanek na Zwierzyńcu, XX. Bernardynów na Stradomiu i inne, znacznym kosztem ponaprawiane i ozdobione zostały. Kościół także XX. Augustyanów na Kazimierzu oddawna dla podpuśczości swojej opuszczony, zwrócił w tym roku na siebie uwagę miłośników starożytności, jako dzieło sztuki budowniczej, i jako pomnik dawniej wielkości, opierającej się przez kilka wieków potędze wszystkiego niszczącego czasu. Utworzony w celu dzwignienia tej Bazyliki Komitet, przyjął na siebie staranie wyszukiwania stosownych środków. Czyli zaś powodzenie odpowie życzeniom, dziś o tém z pewnością wyrzec się nie da.

Kościół też parafialne w Okręgu zaniedbanemi nie były. Wznosząca się w Krzeszowicach nakładem dziedzica tych dóbr Świątynia, od znawców za piękne dzieło sztuki jest poczytywaną, a Kościół w Jaworznie kosztem Rządu rozprzestrzenionym został.

Żeby jednak zapewnić się, iż w przyszłości niedbalstwo lub źle zrozumiana oszczędność, nachylać Świątyń Pańskich ku upadkowi nie będą, i przepisać pewne pravidła stosunku w jakim kto z parafian przykładać się ma do kosztu naprawiania czasem nadwątlonych, lub stawiania nowych budowli do mieszczenia osób uśłudze Ołtarza poświęconych; Senat postanowił przedstawić Prześwietnej Izbie Prządawczej, Projekt, mający za cel, urządzenie dozorów kościelnych, równie jak stosunku konkurencyi do zastępowania potrzebnych kosztów.

INSTYTUTA OSWIECENIA.

Gdy względem przedmiotu tego nader interessującego, bo stanowiącego los teraźniejszego i przyszłych pokoleń, mówić przychodzi, pragnąłby Senat obraz ten najprzyjemniejszymi oddać kolorami, aby społeczność miłą pocieszyć nadzieją, iż kwiat dobrze wypielęgnowany, wyda słodki owoc; iż zaszczepione w młodzieńczych sercach, a przeto najtrwalsze prawidła Religii, moralności, cnót obywatelskich i porządnego w towarzystwie życia, rozszerzając prawdziwe oświecenie, którego każdy promień jak skoro na drodze działania swojego na żadną ćmiącą go zawadę nie natrafi, na wzór dobroczynnego słońca ożywia roślinę i przy dojrzewaniu owoc jej smacznym czyni, wygubią do reszty wady, których skutkiem jest los, jakiego obecne pokolenie doznaje: że nakoniec, jeżeliby światło to nie dokażdego jeszcze zakątka ziemi naszej dojść mogło, posiadający go w należnym stopniu następni po nas prawodawcy, Rządcy i Ojcowie familij, starać się będą o rozpowszechnienie dobra, na którego wyrtosci znać się potrafią. Jakoż po usilności, z jaką młodzież do nauk przykładać się zaczyna, i po usposobieniu mężów prowadzić ją na tej drodze przeznaczonych, najlepszych spodziewać się można skutków.

Usunięcie się z miejsca urzędowania Naczelnika władzy dozorczej Instytutów Naukowych, pociągnęło za sobą z woli Najjaśniejszych Protektorów całkowite onej uchylene, i przywrócenie znowu stanu tymczasowości, zaszłemi w r. 1822. rozporządzeniami zaprowadzonego. Wielka Rada Uniwersytetu zajęła znowu miejsce zniesionej Kuratorji Jeneralnej Instytutów Naukowych i w tém rzeczy położeniu, Akademia oczekuje nowego urządzenia, jakie zesłani Protegujących Dworów Pełnomocnicy, postępując wedle mianych Instrukcyj, wydać za przyzwoite osądzą.

Doszle do wiadomości Rządu Rapporta zwierzchności Akademickiej wykazują, iż ilość młodzieży odbierającej nauki w obu lyceach tutejszych, od zaprowadzenia Kuratorji Jeneralnej, z małą różnicą, wynosiła rocznie w latach 1827, 1828, 1829 i 1830; przeszło po 1200 indywiduów. W dwóch zaś następnych latach zmniejszyła się do dziewięciu set kilkudziesiąt, a przeto blisko o jedną czwartą część. Liczba zaś uczęszczających do Uniwersytetu w dwóch pierwszych z lat upłynionych 252 i 259. osób wynosiła. W dwóch następnych było ich 277 i 274: rok tylko 1831. zgromadził ich do 320; lecz znowu w r. 1832. liczono ich tylko 265.

W tym przeciągu czasu otrzymało Doktoraty: w Wydziale Teologicznym 8. w Wydziale Prawa i Nauk Administracyjnych 8. w Lekarskim 33. w Filozoficznym 5. Stopień zaś Magistrów otrzymało: w Wydziale Prawa i Nauk Administracyjnych 17. farmacyi 4. chirurgii niższej 6. akuszerok zaś do praktykowania usposobionych patentowano 25.

Do Szkół początkowych których w latach 1827, 1828, 1830 i 1831 pięćdziesiąt siedm, a w r. 1830 tylko czterdzieści jeden z powodu grassującej cholery otwartymi było w Okręgu; w mieście zaś ośm, a jedna przez mieszkańców wyznania ewangelickiego utrzymywana, uczęszczało ogółem Dzieci obojęj płci wyznań chrześcijańskich 15,036. a Starozakonnych 551. nie licząc w to dzieci płci żeńskiej po klasztorach i pensjach prywatnych, nauczanych. Z końcem roku zeszłego znajdowało się w sześciu klasztorach panieńskich dzieci 356. W pensjach jedenastu 182. W dziesięciu szkołach miejskich znajdowało się dzieci płci męskiej 441. żeńskiej 54. wyznań chrześcijańskich. Dzieci zaś płci męskiej 62. żeńskiej 24. wyznania starozakonnego. W sześćdziesiąt jednej w Okręgu będących Szkołkach początkowych, liczono z końcem ostatniego roku szkolnego dzieci chrześcijańskich chłopców 1408. dziewcząt 1100. wyznania zaś Mojżeszowego, chłopców 24. dziewcząt 3.

Co do fundusów Akademii w ościennych krajowi naszemu Prowincyach pozostałych, których zwrot, iak już Senat przy zdawaniu sprawy ostatniemu Zgromadzeniu Reprezentantów namienił, w podanej do Najjaśniejszego teraz Panującego Cesarza Wszech Rossyj Króla Polskiego prośbie, reklamowanym został, równie jak i uczynionem było przełożenie względem sprostowania kroku przez Prokuratorją Jenerałną Królestwa Polskiego przy regulacji Hypotek w tymże kraju, wstecz prawom Akademii Krakowskiej zrobionego, przez który wnoszenie do ksiąg hypotecznych tytułu własności tych fundusów na rzecz Skarbu Królestwa pozbawiło ją właściwego jej posagu; wyczytawszy Senat w pismach publicznych, iż Rada Administracyjna Królestwa Polskiego po takowem tytułow do hypoteki wniesieniu przystępowała do zawłaszczania dóbr i fundusów Akademii Krakowskiej, opierając się na tój zasadzie, jakoby dobra te i fundusze w skutku konwencyi pomiędzy trzema dziś nas Protegującami Dworami zaszłej, Rząd Ces. Austriacki w czasie pobytu swego w tym kraju inkamerował, ponowione zostały wszelkiemi możnemi drogami przełożenia, wsparte przykładem Najjaśniejszego Cesarza Austrii, który tego rodzaju summy ze sprzedaży w ciągu istnienia tutaj Rządu Jego, dóbr akademickich lub podniesionych kapitałów zebrane i do funduszu ogólnego Instytutów wpłynione, z najwyższą skrupulatnością obliczyć rozkazawszy, takowe przy ogólnym z Najjaśniejszym Dworem Cesarsko-Rossyjskim obrachunku, do zwrotu krajowi tutejszemu przekazał, a nawet w protokóle zaszłych w tój mierze układów zastrzedz polecił, iżby Rząd Królestwa Polskiego udzielił Rządowi Ces. Austriackiemu wiadomość o sposobie, w jakim zadosyć uczynienie w tój mierze Rządowi wolnego M. Krakowa nastąpi.

Z tych wzajemnych negocyacyj wynikło, iż Senat w uczynionej na d. 2. Czerwca 1830. r. do JW. Hr. Nesselrode Vice-Kanclerza Ministra Spraw Zewnętrznych Państwa Rossyjskiego odezwie, wyjaśnił czynione w tój mierze z strony Tegoż Dworu wāt-

pliwości, i ponowił swe prośby; lecz takowe dla zaszłych zapewne późniejszych zdarzeń, dotąd bez odpowiedzi zostały.

SPRAWIEDLIWOŚĆ.

Oddział ten Administracyi, niemający styczności z politycznemi wydarzeniami i którego biegu nie tamują żadne, w urządzeniach krajowych zajęć mogące zmiany, postępował zwyczajnym trybem.

Długoby było wyliczać, które z Sądów przez ciąg upłynionych lat sześciu, jak wiele i jakiej wagi w szczególności każdego roku spraw odsądziły. Ogólnie więc tylko namieni się, iż wedle zdawanych przez Sąd Appellacyjny raportów i dołączonych tabell jeneralnych, odsądzono:

spraw cywilnych, poprawczych i kryminalnych, policyjno-sądowych:

w roku 1827 $\frac{1}{8}$.	5291	—	267	—	1451.
w roku 1828 $\frac{6}{9}$.	6053	—	268	—	1109.
w roku 1829 $\frac{3}{6}$.	5794	—	435	—	1043.
w roku 1830 $\frac{3}{7}$.	6087	—	479	—	1190.
w roku 1831 $\frac{1}{2}$.	5014	—	605	—	821.

W ostatnim zaś świeżo dopiero ukończonym roku, Sądy Pokoju wszystkich pięciu Okręgów miały spraw	—	—	—	—	5985.
z tych ugodziły lub osądziły	—	—	4533.	} razem	5888.
odesłały do Trybunału	—	—	117.		
spadło przez niestawienie się	—	—	1178.		
pozostało	—	—	—	—	97.

Trybunał pierwszej Instancji miał w ogóle:

spraw cywilnych i handlowych	—	—	734.	} razem	1261.
poprawczych i kryminalnych	—	—	527.		
z tych odsądził w I-jej kategorii	—	—	667.	} razem	975.
w drugiej	—	—	308.		
pozostało	—	—	—	—	286.

Sąd Appellacyjny w ogóle spraw

cywilnych i hipotecznych	—	—	571.	} razem	646.
Poprawczych i kryminalnych	—	—	75.		

z tych odsądził w pierwszej kategorii	—	413	} razem 450.	} 517.
spadło przez niestawiennictwo	—	37.		
W drugiej kategorii odsądził	—	—	—	67.

---

pozostało — — 129.

Sąd trzeciej Instancyi miał w ogóle spraw: cywilnych	98	} razem	104.
poprawczych i kryminalnych	6.		

Z tych odsądził w pierwszej kategorii	—	72.	} razem	78.
w drugiej	—	6.		

---

pozostało — — 26.

Dyrekcya Policji w przedmiotach policyjno-sądowych miała podać	1587.
Załatwiła	1380.

---

pozostało 207.

Wójci Gmin w ogólności mieli spraw	—	—	—	—	1118.
Załatwili	—	—	—	—	1082.

---

pozostało 36.

W drodze łaski przez przeciąg lat upłynionych sześciu, Senat Rządzący w policyjnych przestępstwach ulaskawił 183. złagodził wyroków 375. na inny rodzaj kary zamienił 27. odmówił zaś ulaskawienia 478. osobom.

Co do wyroków kryminalnych i poprawczych ulaskawił 20. złagodził 42. na inny rodzaj kary zamienił 2. odmówił zaś ulaskawienia 149. osobom. Kara śmierci wcale w tym przeciągu czasu miejsca nie miała.

Z tego wykazu widzieć się daje, iż liczba spraw cywilnych we wszystkich Instancjach sądowych przez wszystkie sześć lat, z małą różnicą jednaka prawie była; lecz kryminalne i poprawcze wzrastały w ciągu trzech zwłaszcza przedostatnich lat w zatrwajającym stosunku. Kiedy znowu spojrzymy na dołączane do raportów, sądowych wykazy rodzajów zbrodni, jakie pod rozpoznanie Trybunałów przychodziły, ujrzymy, iż pomiędzy dwoma pierwszymi to jest 182 $\frac{1}{2}$ i 183 $\frac{2}{3}$, a trzema następnymi latami (gdyż z ostatniego roku takowy nadesłany nie został) zbrodnia kradzieży najwięcej wzrastała. Albowiem w tamtych dwóch latach było tego rodzaju spraw 128, i 146. gdy w następnych trzech było ich 170. 239. i 381. O oszustwo

w dwóch pierwszych latach było spraw 12. i 6. w trzech zaś późniejszych 31. 18. 17. Zębójstw i rozbojów zdarzyło się w pierwszych dwóch 7 i 2. w trzech zaś następnych 5. 6. i 7. o gwałt publiczny osądzono w pierwszych dwóch latach 7 i 8. w następnych zaś 27. 26. i 18. Ranień zdarzyło się w pierwszych dwóch 6 i 7. w trzech zaś następnych 21. 51. 14. Inne zbrodnie trafiały się w bardzo nieznacznej ilości, a są i takie z pomiędzy ustawą karną przewidywanych, które się wcale w kraju naszym nie zdarzyły.

Z tego więc wyvodu ten pocieszający uczynić można wniosek, iż stan moralny ludu krakowskiego, niedalekim jest prawdziwej cywilizacji, i wcale zatrważającym nie jest, owszem daje poznać umysł mieszkańców spokojnych grunt poczciwy i charakter łagodny, dopóki okoliczności jakowe namiętności jego nie wzburzą.

Wstępki bezpieczeństwo własności i osób nadwerężające, jakimi są kradzieże, oszustwa, gwałty publiczne, ranienie i t. p. wzmogły się nadzwyczajnie w latach 1830. do 1831. lecz gdy przyczyną tego zdaje się być panujący naówczas powszechny niedostatek i napływ osób obcych bez losu zostających, co zwykło do rozpaczki a stąd i do osiągnięcia się o cudze doprowadzać, istnieje więc nadzieja iż w przyszłych latach, przywiedzione wyżej o moralności i charakterze mieszkańców tej krainy mniemanie, zostanie usprawiedliwionem.

H Y P O T E K A.

Powiedziawszy w poprzedzającym oddziale o tém, co się dotyczy bezpieczeństwa osobistego w ogólności, wspomnieć tu także należy, iż dzieło wielce przyczyniające się do zabezpieczenia własności nieruchomej i przecinające wiele sporów, w r. 1830, ukończonem zostało.

Koszt na to poniesiony przewyższył wprawdzie znacznie fundusze na ten cel budżetami odkazywane. Mniema jednak Senat, iż takowy w porównaniu z dobrodziejstwem tym sposobem właścicielom dóbr nieruchomych, równie jak właścicielom powierzonych innym kapitałów zjednanym, żalowanym nie będzie.

Dokładność dzieła usprawiedliwi zapewne znaczny bardzo przeciąg czasu nad wypracowaniem onego strawionego, równie jak uwaga, iż osoby do tego użyte, oddawały się onemu obok pełnienia obowiązków do piastowanych przez nie urzędów przywiązanych.

Sejm nadzwyczajny prawodawczy, pisząc ustawę o hypotekach, kommissarzy dzieła regulacji hypoteki do skutku przywieść mających, zamianował, niewyznaczy-

wszy za tę posługę żadnego wynagrodzenia. Senat atoli przypatrzwszy się oddanemu sobie dziełu pod względem użyteczności i pracy, każdemu z nich do oświadczonego imieniem mieszkańców kraju tego zadowolenia, przydał pieniężną kwotę, jaką oszczędność w wydatkach linii sądowniczej w ówczas znaleziona, zaasynnować dozwoliła, resztę uznaniu Reprezentacyi krajowej zostawując.

L U D N O Ś Ć.

Z porównania Ludności, jaka ostatniemu Zgromadzeniu Reprezentantów wykazaną była, z ludnością w r. 183 $\frac{1}{2}$ znalezioną, (gdyż późniejsze wykazy jeszcze nieuzupełnione, dla przyspieszenia epoki teraźniejszego Seymu niemogły być zebranemi) stan ję okazuje się niekorzystnym. Gdy albowiem w ówczas miasto liczyło dusz Chrześcijańskich — — — — — 22,656 Starozak: 10,121.
Dziś zaś liczy — — — — — 22,875 — 10,201.

Różnica okazuje zwiększenie Chrześcijan o — — 219 — Starozak: o 80.
W Okręgu jednak w którym na ówczas liczone Chrześc; 91,013 a Staroz: 2,583.
Dziś zaś ma być — — — -- 84,088 — 5,993.

Różnica między Chrześcijan o 6925 więcej Star. 3410 wykazująca, naprowadza na ten rezultat, iż klasa przemysłowa wzrasta, klasa zaś rolnicza mniejszeje.

Rezultat ten nie zasmucałby jeszcze, owszem zdawałby się być naturalnym wypadkiem położenia i przeznaczenia kraju naszego, gdybyśmy widzieli z wzrostem ludności przemysłowej, powiększający się także ruch handlowy, powstające fabryki, i kwitnące rękodzieła. Lecz kiedy spostrzegamy wielki ubytek w mieszkańcach okręgowych wyznań chrześcijańskich, a przeto upadającą klasę rolniczą, przybytek zaś znaczny w ludności okręgowej Starozakonnych, a zatem w klasie, której przemysł aczkolwiek czynny, nie zawsze jednak jest krajowi pożytecznym. Artykuł ten nie wiele zapewne obywatelskiem sercom sprawi przyjemności.

Przytoczyć tu należy, iż do zmniejszenia się ludności w ogóle nie mało przyłożyła się choroba zaraźliwa cholera zwana, która przebiegając cały prawie okrąg ziemski, nie oszczędziła mieszkańców tej krainy, a pomimo iż z strony Rządu krajowego, użyte były wszelkie środki policyi lekarskiej; przecież znaczna ilość osób wszelkiego wyznania osobliwie w klasie uboższej, padła ofiarą tej nieprzeblaganęj rodzaju ludzkiego niszczycielki.

P O L I C Y A.

Ludność ta jakkolwiek wedle obrazu w poprzedzającym ustępie skreślonego w ogóle zmniejszona, wymagała jednak z powodu wydarzeń w przeciągu tych lat kilku zaszłych, większego niż kiedy nad jej spokojnością czuwania. Wykazy ruchu więzień przekonywają, że w latach szczególniej 1831°. i 1832°. liczba uwięzionych była nader znaczną, w pierwszym albowiem z tych lat osób 331. w drugim 424. przybyło.

Ruch ostatniego roku 1832°. wykazuje stan więzień kryminalnych, złożony z pozostałych w dniu 1. Czerwca 1832. głów 240. przybyłych w ciągu roku 328. i ubyłych 325. a przeto pozostałość okazuje się być tylko o głów trzy od przeszłorocznej większą, co zdaje się dowodzić jak daleko spokojność wewnętrzna kraju, na dobroć obyczajów mieszkańców jego wpływa. Gdyby jeszcze publiczne wychowanie i staranność, bezpośrednik Nauczycieli ludu pospolitego, potrafiły odwieść go od szkaradnego i poniżającego ludzkosć nałogu opilstwa, pochlebiaćby sobie można, iżbyśmy więzienia nasze mniej zaludnionemi miewali. Dom roboczy byłby uważany raczej za przytułek chcących pracować lecz niemogących dostać roboty, nie zaś za pierwszy stopień kary za włóczęgostwo i próżniactwo wymierzany. Klasa służących nie ścigałaby na siebie narzekau jakie się powszechnie z powodu niepilnego pełnienia przyjętych obowiązków, braku trzeźwości i zatem idącego przeniewierzenia się, słyszeć dają. Ponęta łatwego zarobku nie zachęcałaby do porzucania rzemiosł i innych pożytecznych zatrudnień dla oddawania się szynkarstwu, za którym pospolicie idzie żebrota, a nakoniec wpraszenie się do domu schronienia ubogich dla zalegania miejsca prawdziwie nieszczęśliwym i od losu opuszczonym, acz poprzednio. enotliwe życie prowadzącym właściwie należącego.

Dom ten, dzięki gorliwym Towarzystwa Dobroczyńności usiłowaniom, ciągle utrzymuje się w przyzwoitym stanie i dziś służy za przytułek 349. obojój płci osobom. —

Fundusze jego wzrastają wprawdzie przybywającemi corocznie mniej więcej hojnie odkazywanemi legatami, i w przeciągu sześciu lat ostatnich przybył mu z takowych legatów kapitał Złpol. 52,842. gr. 29. wynoszący; przecież fundusze nie stanęły jeszcze na tym stopniu, iżby się bez wsparcia rządowego obejść można: i przeto Senat przez wszystkie lata z funduszów ogólnokrajowych przeznaczoną na ten przedmiot dawniejszemi budżetami sumę Złpol. 12,000. corocznie wypłacał i dalsze onę wypłacanie Prześwienney Izbie Prawodawczey proponować zamysła.

Policya lekarska szczególnie w dwóch przedostatnich latach czynną być musiała, z powodu jak się wyżej namieniło grassujący cholery. Klęska także pomoru bydlnego niepomahał rolników naszych dotknęła. Mimo tego jednak nie doznano w żywności niedostatku, wyjąwszy chwile, gdzie przedsięwzięte w ościennych Państwach środki ostrożności, całkowicie prawie komunikacją z nami przecięły. Wykaz ogólny przychodu od rzezi bydła w Szlachctwie Jeneralnym uskutecznony opiewa, iż przez wszystkie te lata ilość bydła tego w pierwszych czterech od 38. do 41. tysięcy sztuk wszelkiego gatunku dochodziła, a przychód roczny od 26. do przeszło 29. tysięcy Złp. wynosił. W dwóch zaś ostatnich zmniejszyła się rzeczona ilość zarzniętego bydła do 32. i 35. tysięcy sztuk, a przychód do 27. tysięcy kilkaset złotych; co dowodzi iż w latach tych mniej grubego bydła, a więcej drobnego spożywano.

Co zaś do targowych cen zboża, te w przecięciu wzięte najniższy stopień w r. 1827. najwyższy zaś w r. 1831. wykazują. W ówczas albowiem wychodził w przecięciu korzec pszenicy na złp. 29. gr. 5. żyta na 26. gr. 11. jęczmienia na 20. złp. gr. 23. owsa na 10. gr. 5. grochu na 25. gr. 19.

INSTYTUTA MIŁOSIERDZIA.

Instytutu Miłosierdzia przynosiły znaczną ulgę w nieszczęściu którym ludzkość tak potężnie dotknięta została i w ogólności odpowiedziały szlachetności powołania swojego. I tak, Szpital S. Łazarza pod zarządzeniem Siost Miłosierdzia będący, dał przytułek w przeciągu pierwszych lat pięciu 9,776. obojęj płci chorym; w szóstym mieścił ich 1680. Największy zaś napływ był w roku 183½. bo było chorych 2548. Z téy ogólnej liczby odzyskało zdrowie obojęj płci osób 8455., umarło 2,352. reszta w używaniu pomocy lekarskiej pozostała.

Duża śmiertelność jaką powyższy obrachunek okazuje wpływa najwięcej z przyczyny, iż lud uboższy wtenczas dopiero w Szpitalach szuka ratunku, gdy stan choroby do tego wzmógł się stopnia, iż wszelka pomoc lekarska staje się niepodobną.

Szpital Braci Miłosierdzia przyjął w tymże samym przeciągu czasu osób 916. z tych wyzdrowiało 627. umarło 164. reszta do leczenia pozostała. Tu atoli zrobić uwagę należy, iż dwa te Instytuta równie dla tutejszo-krajowych, jako też przywiezionych z Królestwa Polskiego i Gallicyi osób, są otwartemi.

W szpitalu chorób wenerycznych przez ciąg lat sześciu przybyło osób obojęj płci 1633. z tych wyzdrowiało 1535. umarło 70. uszło 18. pozostało na rok bieżą-

cy 77. W domu obłąkanych przybyło 228. wyzdrowiało 174. umarło 50. pozostało na rok bieżący 40.

B U D O W L E.

Zbyt długo zatrudniłoby Piżeświeną Izbę wyliczanie wszystkich robót około budowli rządowych kosztem skarbu uskuteczionych, dosyć będzie znakomitsze pomiędzy nimi wymienić, a temi są: Dom rządowy Arsenal zwany, z gruntu został wyreparowanym, Kościół S. Michała wraz z domem więzień kryminalnych. Nad Kościołem S. Piotra trzy kaplice nową miedzią pokryte i front onego naprawiony. Młyny Skarbowe i jaz pod Mydlnikami z gruntu wyreparowane. Główna brama zamkowa odnowiona a dachy tego wspaniałego Gmachu poprawione. Senat chcąc tę narodową pamiątkę nie tylko od zagrażającego mu upadku ochronić, ale gdyby można do stanu mieszkalności lub przyjęcia tamże jakowych publicznych zakładów przyprowadzić, powziął był myśl udania się do Najjaśniejszych kraju tego Protektorów o pozwolenie zbierania na ten cel składek we wszystkich Prowincjach Berlom Ich nateraz uległych, a niegdyś jedno polityczne ciało składających. Łaska we Ich na to zezwolenie a nawet i nadesłany z strony Najjaśniejszego Cesarza Wszech Rossyj Króla Polskiego dziesięcioletni zasilek, czyniły nadzieję, iż zamiar ten pomyślnym uwieńczony zostanie skutkiem. Późniejsze atoli wypadki stanęły na przeszkodzie, a to, co z namienionego dopiero daru, równie jak z prywatnych składek wpłynęło, obróconem zostało na wspomniane wyżey reparacye. Gmach także Sukiennic w większej połowie nowym dachem pokryty został; do odbudowania zaś onego w sposób upięknieniu miasta i publiczney użyteczności odpowiadający, zostaje przygotowanym projekt, którego uskutecznienie w tenczas nastąpić będzie mogło, jeżeli stósowne fundusze znajdą się przyszłym budżetem odkazanemi.

Oprócz podjętych około kanałów publicznych reparacyj, dwa główne, jeden z ulicy wiślnéy drugi w przedmieściu Kazimierz nowo wybudowanemi zostały. A żeby zaś i do wybudowania kanałów prywatnych tak do zdrowia i przyjemności mieszkańców potrzebnych, przyjść w następnych latach mogło; wniesiony już na ostatniem posiedzeniu sejmowém lecz niedoszły projekt, Senat na nowo pod rozpoznanie Wasze Dostojni Reprezentanci, wprowadzić ma zamiar.

Co w przedmiocie upięknienia miasta zrobioném w tym przeciągu zostało, dosyć jest obejść górę zamkową, gdzie najprzyjemniejsze przechadzki, dzieło gorliwości trudniącego się tym szczególniey członka Komitetu Ekonomicznego, zastąpi-

Iy miejsce chropawej skały i bezużytecznych fortyfikacyj. Że atoli to bez znacznych nakładów obejść się nie mogło namienić tu należy, iż samo spłacenie właścicieli prywatnych za dobrowolnemi ugodami realności swoich na użytek publiczny odstępujących, kosztowało wprzeciągu lat pięciu summę złpol. 43,945. gr. 13.

Fundusz rogatkowy obracany był ciągle na utrzymywanie bruków i robienie trotoarów płaskim wykładanych kamieniem, które w ulicy Grodzkiej i trzech częściach głównego rynku są na ukończeniu.

Z funduszu mostowego wybudowanemi zostały w przeciągu upłynionych lat Mosty: Stradomski, na Starym korycie rzeki Wisły, Zwierzyniecki, i pod Młynami Skarbowemi, na rzece Rudawie, tudzież tama kamienna pod Zamkiem.

Brzegi Wisły w dobrach skarbowych, Dąbin, Lipowcu, Jaworznie, Czernichowie, tudzież dobrach prywatnych Instytutowych; Mogile, Pleszowie, Sciejowicach i Piekarach ubezpieczono.

W Gminach miejskich stanęło domów nowych 25. z gruntu wyreperowanych 104. tudzież mniejszemu reparacyom uległych 477.

Roboty około gościńców murowanych lubo przez długi czas z powodu grassującej Cholery, zawieszonymi były, przecież od r. 1827. znacznie posuniętemi zostały. Brak gotowych funduszy na ich zakładanie i ograniczanie się jedynie szarwarkiem przez mieszkańców Okręgu w naturze do ich budowy dostarczany, tamowało dotąd czynienie wielkich w tej mierze postępów. Zajął się obecny skład Senatu tym ważnym przedmiotem i poczynione przygotowania pozwalają się spodziewać, iż wkrótce po rozpoczętane roboty z należą dokładnością wykonanemi zostaną.

DOBRA RZĄDOWE.

Kommissya stosunków włościańskich poruczonem sobie od Najjnięszych Protektorów dziełem trudniąc się, urządziła w r. 1827. dobra Rybna, w r. 1828. dobra Czernichów, Przeginią i Kłokoczyn, w r. 1829. austeryą na Wódkach przy Krakowie i młyn w górach Luszowskich, w r. 1831. młyn w Długoszynie, grunt od sześciu morgów tamże i młyn w Szczakowy.

Na wsparcie usamowolnionych włościan dóbr rządowych w tych latach a zwłaszcza w r. 13³⁰, klęskami dotkniętych, wydano z Skarbu publicznego w ogóle złp. 23,733. gr. 17. w miejskich zaś złpol. 612. z funduszu Laudemialnego. Alleviacye zaś wyniosły w ogóle złp. 137,009. gr. 26.

W kopalniach Jaworznickich wydobyto w ogóle węgla grubego korcy 377,695. Kostkowego 1656. blisko w dwóch trzecich częściach z robót odkrywanych w jednę zaś trzecię z gruby wydobytych, miałów rachowano 121570. korcy. Z tęg reprodukcyi na sprzedaż miejscową użyto 127,400. korcy grubego węgla, do Cynkowni 87,940. grubego i 1,616. kostkowego, Deputaty wyniosły korcy 5951. grubego, 115. kostkowego i 1887. miałów. Do składów zaś krakowskich spławiono 156,380. grubego.

Cynku w r. 18 $\frac{2}{3}$. wytworzono cent. 8586. funt 62. wagi berlińskiej, z których sprzedano 3003. centnary. Gdy atoli produkt ten upadać w cenie zaczął, i pozbycie onego co raz trudniejszym się stało, Huta cynkowa z końcem roku etatowego 1828. całkiem wygaszoną została.

Podobnież dla braku odbytu, warzelnią Halunu zamknięto i dopiero w bieżącym roku z powodu podniesienia się nieco w cenie tego płodu, równie jak dla użycia znacznej bardzo ilości miału węglowego, Senat nakazał naprawę onę i w ruch puszczanie.

Lasy narodowe nie unikły troskliwości Rządu. Zaprowadzona w nich w epoce upłynionych lat dokładniejsza Administracya, urządzenie policyi leśnej, poczynione pod względem gospodarstwa wewnętrznego ulepszenia przez dopelnione okopania, prostowania dróg, osuszania bagien, zasadzania piasków; spodziewać się każą pomnożenia się z źródła tego znaczniejszych z czasem dochodów. A aczkolwiek zaprowadzenie w nich od dawna potrzebnego porządku, pociągnęło za sobą powiększenie kosztów na pomnożenie straży i jej lepsze uposażenie, wydatek jednak ten wróci się z zyskiem w przyszłości. W czasie upłynionych 6. lat nie wyrębowano więcéy rocznie w przecięciu jak 69 i $\frac{54}{1000}$. Morga, a zatem mniéy niżeliby można to czynić bez nadwężenia wrębowego podziału. Uwaga na potrzebę zakonserwowania młodych jeszcze poręb, doradziła to oszczędne w wycinaniu drzewa postępowanie. W ogólności lasy uczyniły rocznego dochodu w przecięciu przez upłynione lat sześć po odtrąceniu wszelkich wydatków złp. 27116. gr. $\frac{1}{3}$.

Taki jest ogólny Obraz Stanu kraju w jakim się przez przeciąg upłynionych lat sześciu znajdował. Szczęśliwym się Senat być osądzi, jeżeli pomyślniejsze okoliczności dozwolą mu w przyszłości Reprezentantom kraju w powabniejszych wystawić go kolorach. Poruczmy nasze losy Opatrzności! A gdy połączonymi siłami pracować będziemy około szczęścia wspólnego, Ona usiłowaniom naszym niewątpliwie pobłogosławi.

